

Allsidig lärobok om tjänstesektorn

BOKANMÄLAN

Åtta av tio jobb finns i tjänstesektorn. Mer behöver kanske inte sägas för att motivera behovet av en allsidig lärobok om den svenska tjänsteekonomin för högskoleutbildningar i nationalekonomi, företagsekonomi och ekonomisk historia. Denna antologi med 14 bidrag från forskare och experter med olika perspektiv på förutsättningar och särdrag för produktion av tjänster är mycket välkommen. Bidragen är genomgående mycket kvalificerade, presenterar åtskillig ny forskning och bryter i flera fall mot invanda uppfattningar. De är kortfattade och välskrivna. Antologin förtjänar därför att läsas inte bara av studenter utan av alla ekonomer som vill hålla sig uppdaterade om den svenska samhällsekonomin utveckling och om forskningsläget på olika områden.

Boken inleds med ett långt perspektiv på de svenska näringsförändringarna sedan 1750, förmedlat av Christopher Lagerqvist. Tjänstesektorns expansion ägde rum efter andra världskriget, först inom offentlig sektor, men sedan 1980 huvudsakligen som privata tjänster. Men Lagerqvist betonar att vi inte alls är på väg bort från industrisamhället. Tjänstesamhället bygger vidare på den industriella epoken. Vår vardag genomsyras av en rad värdeökande processer som är att betrakta som *högindustriella*. Det är teknologin, arbetslivets organisering och sättet att organisera företag som har förändrats (s 37).

Denna tanke förs vidare i Fredrik Bergströms översikt över tjänstesektorns aktuella ställning i Sverige och i andra länder. Han konstaterar att skillnaderna

i produktivitetsutveckling mellan olika tjänstesektorer är mycket olika. En sektor som genomgått en stor omvandling är handeln, där bl a liberaliseringarna på 1980- och 1990-talen lyfte bort flera viktiga hinder för framväxten av moderna sätt att arbeta. En utmaning för flera andra tjänstesektorer är att på liknande sätt "industrialiseras" med hjälp av teknisk utveckling, standardisering, organisatoriska förändringar och konkurrensutsättning.

Tjänstesektorns framväxt har varit intimt förknippad med en revansch för större städer. Många tjänstebranscher behöver den närhet mellan människor som städer ger för att utvecklas och samtidigt har tjänstebranschernas utveckling gett nytt liv åt de storstäder som industrierna har lämnat, ibland till ren förslumning. Mikael Stenkula och Yves Zenou går i sitt kapitel genom forskningen kring de agglomerationseffekter som driver dessa samspel. Mindre ingående är behandlingen av storstadens nackdelar, vilket gör att författarna tycks överraskas av att befolkningstätheten vuxit inte bara i de tre storstadsregionerna utan även i Halland och Västmanland. Det är emellertid inte någon svensk anomali. I USA finns en stor del av befolkningstillväxten i medelstora städer med 100 000–200 000 invånare (Glazer och Shapiro 2003).

Tjänstesektorns framväxt är till stora delar en följd av att produktion som tidigare utfördes i hemmen flyttade in i kommunerna och att olika del- och stödprocesser i industriproduktionen köps in från specialiserade tjänsteföretag. Det senare är ämnet för den statistik- och forskningsöversikt kring *outsourcing* och *offshoring* (dvs utflyttning av produktionssteg till andra länder) som ges av Roger Svensson. Under 1980- och 1990-talen var det främst enklare tjänster som lades ut på externa företag, men under det senaste decenniet har det gått mer

Henrik Jordahl (red):
Den svenska tjänstesektorn, Studentlitteratur, 2012, 363 sidor,
ISBN 978-9-144-07984-4.

kvalificerade tjänster, vilket möjliggjorts av revolutionen inom informations- och kommunikationsteknik (IKT). Trots att även den offentliga sektorn i hög grad övergått till att upphandla tjänster visar en studie att den offentliga sektorn ligger efter olika privata sektorer. *Outsourcing* och *offshoring* har väsentligt bidragit till ökad produktivitet. Det tycks som att *offshoring* har minskat efterfrågan på lågutbildad arbetskraft i i-länderna men att inhemsk *outsourcing* lett till höjda löner för både hög- och lågutbildad arbetskraft.

Per Hortlund tar strid mot den utbredda uppfattningen om tjänstesektorns kostnadssjuka. När ökad produktivitet i varuproduktionen ger oss fler varor faller marginalnyttan av varor och det är då inte konstigt att resurserna styrs över mot tjänster. Vi ska därför inte stirra oss blinda på hur produktiviteten utvecklas i fysiska termer, det är värdeutvecklingen som är avgörande. Till slut kan det vara samhällsekonomiskt optimalt att en enda person tillverkar alla mobiltelefoner ”medan alla andra går omkring på agoran och erbjuder varandra filosofitjänster” (s 130). I det långa loppet bör därför tjänstesektorn, och inte industrin, vara löneledande för att möjliggöra överflyttning av resurser. Det är heller inte självklart att det är önskvärt att den offentliga sektorns andel av ekonomin längre pressas ned på det sätt som skett sedan 1980-talet.

I en intressant översikt över handeln med tjänster konstaterar Magnus Rentzhog att gränsen mellan varor och tjänster suddas ut, produktionen ”tjänstefieras”. Tillverkningsindustrin övergår till att sälja funktioner, inte varor, och affärserbjudanden kombinerar varor och tjänster. Denna tjänstefiering syns inte alltid i statistiken. Enligt den utgörs 30 procent av den svenska exporten av tjänster, men det verkliga tjänsteinnehållet är betydligt högre än så. Regleringen av

tjänsthandeln inom EU och genom det internationella GATS-avtalet redovisas därpå i fristående kapitel av Håkan Nordström respektive Henrik Horn.

Bidraget av bokens redaktör behandlar de skattefinansierade tjänsterna. På ett begränsat antal sidor ges en mycket informativ och välbalanserad översikt över orsaker till och konsekvenser av den ökade offentliga *outsourcingen*. Om jag ändå ska klanka ner på något så gäller det den bristande problematiseringen av upphandlingsfrågor och kopplingen till forskning om upphandling. Som ju redan antyds i Bergströmskapitel är utvecklingen inom offentlig sektor en blekare kopia av den omvandling i det privata näringslivet som möjliggjorts av utvecklade kvalitetssystem och IKT. Jordahl utgår från att upphandling främst leder till priskonkurrens och inte till konkurrens i kvalitet och därför bäst lämpar sig för tjänster som kan ges standardiserad beskrivning. I backspegeln är det riktigt, men framtiden beror i hög grad på vilka upphandlings- och kontraktstekniker som kommer att användas. Många av de metoder som industrin använder för att hantera kvalitets- och utvecklingsaspekter som inte lätt kan specificeras på förhand är även möjliga att utnyttja, och utnyttjas i viss utsträckning, i offentlig sektor (t ex *partnering*, villkorade kontraktstidperioder m m). Offentlig sektor befinner sig nog här på samma kunskapsresa som industrin redan följt.

Beskattning av tjänster är en stor fråga som återkommer i flera kapitel. Det är även ämnet för ett särskilt kapitel av Jan Owen Jansson. Det behandlar särskilt beskattningen av konsumenttjänster som utförs i hushållen och analyserar bl a RUT- och ROT-avdragen. Tyvärr måste jag säga att detta är ett av de svagaste kapitlen. Genomgången av optimal skatteteori är ofullständig och missar de senaste 40 årens litteratur (en mycket bättre översikt finns i Birch

Sörensen 2010, kap 5). Även analysen av välfärdseffekterna av RUT och ROT blir missvisande. Det är inte ”helt avgörande” om de som utför arbetena annars skulle varit utan sysselsättning. En annan – och kanske viktigare – aspekt är om de som köper tjänsterna ökar sitt arbetsutbud. Den senare aspekten innebär att ett vanligt motargument mot dessa avdrag, att de särskilt utnyttjas av personer med höga inkomster, kan vara källan till en positiv välfärdseffekt.

Vid sidan av skatter är en annan viktig förutsättning för vissa tjänstebanscher regler eller avtal om minimilöner. En översikt över aktuella förhållanden och forskning om detta ges av Per Skedinger. Forskningen tyder på att minimilöner bidrar till att höja lönerna för de lägst avlönade på arbetsmarknaden. Den ger även stöd för hypotesen att de i Sverige har bidragit till att försämra ungdomars och andra marginalgruppers arbetsmarknadssituation.

Bokens två avslutande kapitel ägnas åt företagsekonomiska aspekter. Erik Giertz diskuterar de affärskoncept som används av tjänsteföretag och hur dessa har utvecklats. I diskussionen om *outsourcing* av offentlig produktion märks ofta en besvikelse över att de företag som tar över ingår i kedjor och koncerner. Giertz konstaterar dock att det är just genom tjänstekedjor som många tjänsteföretag kunnat utveckla profes-

sionalitet, kvalitet och effektivitet och ge kunderna ökat värde för pengarna. Bo Edvardsson och Lars Witell diskuterar tjänstekvalitet och pekar på den avgörande roll som kunden fått i moderna kvalitetssystem. Kunden har blivit en ”resursintegrator”, som själv bestämmer tjänstens kvalitet och värde. Den medskapande kundroll som utvecklats inom tjänstesektorn har spridit sig och bidrar, som framhålls i flera andra av bokens bidrag, till ”tjänstefieringen” av hela näringslivet.

Jag vill alltså varmt rekommendera denna bok. Förmodligen kommer den att bli ett standardverk i utbildningar som särskilt riktar sig mot tjänstesektorn, t ex program inom *service management*, turism osv. Men den är även, helt eller i delar, användbar som komplement i allmänna nationalekonomikurser eller som startlitteratur för studenter som söker uppsatsämne.

Lars Hultkrantz

Professor i nationalekonomi,
Örebro universitet

REFERENSER

Birch Sörensen, P (2010), ”Swedish Tax Policy: Recent Trends and Future Challenges”, rapport till ESO 2010:4, Finansdepartementet, Stockholm.

Glaeser, E och J Shapiro (2003), ”Urban Growth in the 1990s: Is City Living Back?”, *Journal of Regional Science*, vol 43, s 139-165.